

DOI: 10.22559/folklor.865

folklor/edebiyat, cilt:25, sayı:98, 2019/2

Türk Kültüründe Eril Mekân Örneği; Köy Odaları

An Example for Masculine Space in Turkish Culture: Village Rooms

Erdi Aksakal¹

Öz

Bu çalışmada, Türk kültür yaşantısı içinde sosyal ve kültürel kimliklerin alanı olarak ortaya çıkan köy odaları konusu ele alınmıştır. Erzurum iline bağlı Cinis köyünde de varlığını sürdüren ve halk mimarisi şeklinde oluşan bu odalar, yaran odası, delikanlı teşkilatı, adam odası gibi meskenlerle aynı özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda eril odalar, geleneğin egemen olduğu kırsal alanlarda, fertlerin bir yere ait olduğunu ve değerlerle donatıldığını hissettiği kamusal mekânlar olarak da önemli işlevlere sahiptir. Bölgesel olarak eril odalar ismi ile anılan umuma açık meskenlerde, oda ihtiyaçları imece usulü ve herfene şeklinde ortaya çıkan yardımlaşma esasına göre düzenlenmiştir. Odaya katılım ve oda ile ilgili sorumluluklar almanın gönüllülük esasına göre şekillendiği bu yapılanmada birlik, beraberlik ve cömertlik duyguları Türk toplum yapısına ait ahilik ve fütüvvet anlayışından beslenmiştir. Ayrıca odalara yönelik oluşturulan aidiyetlik bağı, dini çerçevede en güçlü biçimde bu odalarda yaşanmaktadır. Bu çalışmada amacımız genel bir hipotezi test etmek değil, aksine insanların deneyimlerini ve bu deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışmaktır. Bunu yaparken, ergiş odaları ile ilgili bilgiler, belirli kişilerle, sözel etkileşimin doğal akışı içerisinde, kesin bir görüşme protokolüne bağlı kalmaksızın elde edilmiş; kısmen söyleşi havasında, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: *ahilik, aidiyetlik, eril odalar, gelenekler, toplumsal yapı*

¹ Dr. Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. erdiaksakal@atauni.edu.tr

Abstract

This study elaborates on village rooms, which come forward as the space for social and cultural identities within Turkish cultural life. These rooms still exist in Cinis village of Erzurum Province. These rooms with folk architecture have the same character with dwellings such as council of friends, youth organization and man room. In this sense, masculine rooms have significant functions in the rural areas where traditions are dominant as the public spaces in which individuals feel they belong to somewhere and surrounded with values. In public dwellings –also called as masculine rooms in some regions- the needs of the rooms are regulated with cooperation arising as collective work and herfene. Besides, all needs of these rooms –from cleaning to heating- are maintained on shift basis and within some certain rules. Participation to the room and the responsibilities about the room are shaped based on voluntarism. The unity, solidarity and generosity in this structure is fed with ahi-order and Turkish Islamic guild within Turkish society. Furthermore, the sense of belonging to the rooms are experienced most intensely within the frame of religion in these rooms. While religious belonging requires to be belong to the holy and to feel it –beyond the earthly space- to be belong to a society or a group affects the social existence of a person. Therefore, these rooms -created with a culturally common understanding in the form of a sect, even a cult- fulfill significant services for societies today, as in the past.

This study does not aim to test a hypothesis, but to understand the experiences of the people and how they explain the meaning of these experiences. While doing so, the information about the masculine rooms are acquired within an oral interaction with some certain people without any interview protocol. The interaction is conducted in semi interview and semi structured interview technique.

Keywords: *ahi-order, belonging, masculine rooms, traditions, social structure*

Giriş

Türk kültür yaşantısı içerisinde somut olmayan ancak toplumsal yapıda önemli görevler hususunda belirli kurumlara kaim olan miraslar varlıklarını sürdürmektedir. Söz konusu yapı içerisinde halk mimarisi şeklinde gelişen ve devamlılığa sahip olan köy odaları, kültürel işlevler açısından oldukça zengindir. Bu meyanda kırsala ait olmak nüansı ile yalın örnekler şeklinde inşa edilen yapılar özellikle Anadolu için dini ritüel, eğlence, toplanma ve misafir ağırlama merkezleri olarak sorumluluk taşımışlardır. Bu tarz meskenler Türk coğrafyasının çeşitli alanlarında farklı adlandırılrsa da fertlerin mimarisi şeklinde, kamusal alan olarak nitelendirilmektedir. Bu izah, meskenlerin umumi olarak herkese açık olması ve yeri geldiğinde belirli sorumluluk ve kurallarla donatılmasından dolaydır.

Aşkale ilçesinde yer alan Cinis köyüne ait Eril odaları da folklorik değere sahip olmasının yanı sıra misafirperverlik ve bir yere ait olma aidiyetliği açısından ve halk mimarisi şeklinde oluşmasından dolayı yaran odası özelliği taşımaktadır. Söz konusu köyde bulunan altı Eril odasının, köylüler için toplanma merkezi, konuk ağırlama yeri ve çoğu zaman halk eğitim meskeni olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu odalar, tarihsel süreç içerisinde yetişkinle-

rin yaptığı ve kırsal hayata uygun mimarisini oluşturdukları odalarla aynı özellikleri taşımaktadır. Sadece odalara giden kitle, artık daha genç yaştakiler tarafından oluşmaktadır. Bu çalışmada altı köy odasına giden, odanın sorumluları ve müdavimleri olarak kabul edilen, 25 ile 31 yaş arasındaki erkek bireyler ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ile tabii bir aidiyetliğin yanı sıra ideolojik ve siyasal bağlamda odaların ayrıştığı gözlemlenmiştir. Türk kültürü içerisinde sosyal ve bireysel kimliklerin oluşumuna katkı sağlayan köy odaları hem düzenini korumak bağlamında kendi iç nizamını hem de toplumdan bağımsız olmadığı için kırsal alanın töresini yansıtmaya açısından önemli kurumlardır.

Söz konusu umuma açık meskenler, kültürden de beslenerek kendine ait sorumluluk, kural ve davranış örüntüleri geliştirmiştir. Özellikle odaların bakımı, temizliği, yeme, içme ve misafir ağırlamak için herfene uygulama noktasında kendine has bir takım değerler ve nizam ile kurgulanmıştır. Aynı zamanda odaların eril tahakküm anlayışı ile belirli cinsiyete yönelik olması da dikkat çekici olmuştur. Kadınların girmediği, toplanmadığı bu yerler, sadece erkeklere özel tasarlanmış ve kültür olarak yerleşmiştir. Dışardan gelen misafir erkekler bu mekânlarda ağırlansa da kadınlar fertlerin yaşadığı hanelerde misafir edilmiştir. Genel bir kavramsallaştırmayla köy odaları, duygusal bir tavır alış ve tutumun tezahür ettiği mekânlar biçiminde fütüvvet ve ahilik anlayışının kaynaşmasıyla geçmişten bugüne yaşam alanı özelliğine sahip olmuştur. Özellikle geçmişte geleneksel bir okul veya halk eğitim kurumu olarak algılanan ve işlev kazanan eril odaları, Türk kültüründe folklorik değere ve öneme sahiptir. Bilhassa söz konusu ilçenin köyünde varlık gösteren bu odalar, misafirperverlik ve ziyaretlerin sık sık gerçekleştirildiği, siyasi ve tabii ideolojik ayrılığın yaşandığı, aralarında rekabetin olduğu, içinde siyasi, kültürel ve dini ritüellerin gerçekleştirildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşbirliği, dayanışma ve kültürel alış verişin sağlandığı köy odaları, özelde Cinis ergiş odaları bağlamında değerlendirmeye tabi tutularak, söz konusu odaların hem sosyolojik yönleri hem de mekânsal ve mimari özellikleri irdelenmeye çalışılmıştır. Sosyolojik bakış açısı ile köy odalarının kazandırdığı sosyal kimlik, kamusal mekan özelliği, Türk kültürüne has fütüvvet ve ahilik anlayışının yansıması olması çalışmanın ele aldığı konular arasındadır. Ayrıca Türk toplumunda kırsal mekanların mimari ve teknik özellikleri ile ergiş odalarının mekânsal yapısı arasındaki ilişki ve benzerlik diğer bir konu başlığı olarak ele alınmıştır.

1. Araştırmanın yöntemi ve çalışma grubu

Nitel veri toplama yöntemleri ile gerçekleştirilen bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, nitel araştırma teknikleri içerisinde en çok başvurulan yöntemlerden birisidir. Aynı zamanda görüşme görüşmeci olarak hazırlanan ve katılımcı olarak bulunan kişiler arasında, konu ile ilgili hazırlanmış sorulara odaklanarak devam eden sohbet sürecidir. Araştırmacı, bu teknik içerisinde, görüşme yöntemi kullanarak görüşme yapılan kişinin içsel dünyasına girmeye ve olayları onun perspektifinden anlamaya ve kavramaya çalışır (Patton, 1987: 109). Ayrıca bu yöntemde farklı araştırma yöntemleri ile elde edilemeyen kişiye has birtakım önemli bilgiler elde edilmektedir (Türnüklü, 2000: 543).

Yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme olarak üçe ayrılmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme özellikle yapılandırılmış görüşmeye

nazaran biraz daha esnek bir yapıya sahiptir. Çünkü görüşmeci daha önce hazırlamış olduğu sorular ile görüşmeyi gerçekleştirirken aynı zamanda görüşme sırasında ek bir soru sorabilir ya da katılımcının vermiş olduğu cevaplara göre sormayı düşündüğü soruyu sormaya gerek duymayabilir. Bu bağlamda araştırma için bir görüşme protokolü hazırlanmalıdır. Ancak görüşmenin akışına göre farklı alt ve yan sorular o esnada sorulabilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylık görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeni ile daha sistematik ve karşılaşılabılır bilgi sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 283). Aynı zamanda yarı yapılandırılmış görüşme, bağımsız sorular sorma imkânı verdiği için gerektiğinde de soru sormama hakkını vermektedir. Ergiş odaları ile ilgili yapılan görüşmelerde katılımcıların, birtakım sorulara gerek kalmadan açıklayıcı cevaplar verdiği ve ideolojiden aile hayatına kadar özel ve önemli bilgiler verdiği rastlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ise bu anlamda konu ile ilgili açıklayıcı ve ayrıntılı bilgiler sunma açısından faydalı olmuştur.

Araştırmanın yapılmasında dikkate alınan çalışma grubu, belirli amaçlar doğrultusunda belirlenmiş, ölçüt örnekleme tekniği ile oluşturulmuştur. Çünkü ölçüt örnekleme, problem, durum ya da çalışma konusuyla ilgili olan, bu ilgiyle alakalı niteliklere sahip kişi, olay ve durumlardan oluşmaktadır (Büyüköztürk, 2009: 25). Araştırmanın yapıldığı ‘mekân’ belirli olduğu için araştırmaya katılanların ancak bir kısmına bu teknik ile ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma söz konusu köyde altı Ergiş odası ve bu odayla alakası olan on kişiye uygulanmıştır. Yaşları 25 ile 31 arasında değişen bu kişiler, lise ve üniversite mezunları, erkeklerdir. Bu kişiler arasında Ergiş odaları ile ilgili envanter oluşturulurken yarı yapılandırılmış görüşme forumunda;

Köy odalarının anlamı, mimarisi, dini ritüel ve eğlencelerle alakası, odaların kural ve sorumlulukları, hangi amaçla oluşturulduğu, siyasi-ideolojik tarafı, amaç ve kazandırdıkları ile alakalı sorular yer almaktadır. İfade edilen bu ana temalar ile görüşmenin seyrine göre alt temalar oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcılarla ilgili görüşmelere, ses kaydı aracılığıyla gerçekleştirilmiş, söz konusu kitleye aynı dil ve sözcüklerle sorular yönlendirilmiştir. Ayrıca ses kayıt cihazı ve not alma yolu ile veriler toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi noktasında özellikle betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çünkü elde edilen veriler söz konusu tema ve alt temalara göre özetlenip yorum yapılmış, ayrıca verilerin katılımcılardan elde edildiği şekliyle değiştirilmeden alıntılar şeklinde aktarılmıştır. Bu bağlamda betimsel analiz alıntı şeklinde direkt verilerle, ortaya çıkan veriler neden sonuç bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmaya müsaittir. Tüm bunların sonucunda katılımcıların görüşleri isim verilmeden kodlanarak aktarılmış, görüşme formundaki sorular gruplandırılarak bulgular sunulmuştur.

Görüşmeler toplam 10 erkek ile yapılmıştır. Yapılan kodlamalar ve elde edilen bilgiler ışığında E1, 31 yaşında lisans mezunu, evli, kent merkezinde yaşamakta ve polis olarak görev yapmaktadır. E2, 25 yaşında çiftçilikle uğraşan, lise mezunu, bekâr ve köyde yaşamaktadır. E3, lise mezunu, işsiz, evli ve köyde yaşamaktadır. E4, lise mezunu, 25 yaşında, memur, kent merkezinde yaşamakta ve bekârdır. E5, 30 yaşında, çiftçilikle uğraşan, lise mezunu, bekâr ve köyde yaşamaktadır. E6, 31 yaşında, çiftçilikle uğraşan, lise mezunu, evli ve köyde yaşamaktadır. E7, 29 yaşında, işsiz, ön lisans mezunu, evli ve köyde yaşamaktadır. E8, 25 yaşında, memur, lisans mezunu, evli ve köyde yaşamaktadır. E9, 26 yaşında, çiftçi, lise mezunu, bekâr ve köyde yaşamaktadır. E10 ise 31 yaşında çiftçilikle uğraşan, lise mezunu, evli ve köyde yaşamaktadır.

2. Türk kültüründe köy odası geleneği

Anadolu'nun birçok bölgesinde hala ancak azalarak varlığını sürdüren meskenler, yaran, delikanlı teşkilatı, adam ve köy odaları olarak adlandırılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, söz konusu odalar özellikle Anadolu kırsalında kültürel anlamda önemli görevleri yerine getirmiştir. Kültüre ait birtakım fonksiyonların icra edildiği bu tür meskenlerde toplantı, eğlence ve dini ritüellerin sosyal dayanışmayı beslediği ve önemli bir kamusal mekân haline geldiğini söyleyebiliriz. Hemen hemen aynı görev ve işlevler ile Türk kültür ve toplum yapısı içerisinde Anadolu'nun birçok yerinde varlık gösteren bu odalar, bölgesel olarak farklı kavramlar ile adlandırılmıştır. Genel olarak yaran teşkilatı ismi ile bilinen halk mimarisi şeklinde tezahür eden odalar, özel ve anlamlı birlikteliklerin kamuya açık ancak birtakım sorumluluk, şart ve görevleri içinde barındırmaktadır.

Yaran kelimesi köken olarak dost, arkadaş, dernek gibi kavramları karşılamakta, bir amaç için toplanmış topluluk manasına gelmektedir (Sami, 1985; 1466). Ancak toplanmak ve bir amaç için belirli ritüelleri gerçekleştirmek manasında olan bu odalar, Erzurum yöresinde eril odaları ya da ergiş odaları olarak anılmaktadır. Ergiş, yapılan çalışmanın ve görüşmelerin sonucunda er kişi olarak anlaşılmakta, er; yiğit erkek, yetenekli kimse anlamında kullanılmaktadır. Zaten yaran ve ergiş dışında kullanılan baran, delikanlı teşkilatı gibi kavramlarda dernek şeklinde gelişen ve yetenekli, yiğit kişileri çağrıştırmaktadır. Söz konusu odaların işleyişi, hizmet ettikleri toplumsal, kültürel hatta ekonomik alanlar, Türk toplum yapısına özgü olan Ahilik teşkilatına yönlendirmektedir. Özellikle Ahiliğin de beslendiği ve kendi dışında başkalarını da düşünme gerekliliği, hem kültürel hem iktisadi bağlamda sağlıklı kişiliklerin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Türk toplum yapısı ve kendine has birtakım özellikleri incelendiğinde söz konusu yapıya ait insan unsurunun birtakım tarikat, inanç ve değerler sistemi ile birlikte yaşadığı insan topluluğuna yardımcı olmak, komşusu açken tok yatmamak, toplumun hiçbir ferdi rahatsız ve rencide etmemek gibi manevi unsurlarla sarmalandığı anlaşılmaktadır. Bu inanç ve değerler silsilesi ile bir sistem oluşturan yapı, Ahilik gibi bir teşkilatlanmanın ve kırsalda bu teşkilatlanmayla benzer rolleri üstlenen köy odalarının hayat bulmasına vesile olmuştur. Bir anlamda insanı mutluluğa, hem dünya da hem de ahirette doğruluğa ulaştırmayı amaçlayan ve esasen ideal insan yetiştirme maksadında olan sistem, ahlaklı olmanın ve erdemli davranmanın açıklamasını yaparak bir nevi halk eğitim merkezi görevi yerine getirmektedir.

Çeşitli toplantılar yapmak için köylülerin toplandıkları yer ve konukların köyde kalması için hazırlanan yer anlamında açıklanan köy odaları, halkın oluşturduğu mimari yapılar ve sosyokültürel tarihin önemli yerini kapsayan meskenler olarak kabul görmektedir. Bu yapılar Türk harsının da açıkça işlendiği birtakım hikâyelerde de kendini göstermektedir. Örneğin, Dede Korkut hikâyelerinde oda ve otağ geleneği sürekli olarak işlenen konuların başında gelmektedir. Belirli aralıklarla ve belirli sebeplerle himayesindeki beyleri kendi otağına toplayan Bayındır Han, akın izni verir ve ziyafet düzenler. Bu sistem, toplanan diğer Oğuz beylerinin kendi çadırlarında; yani otağlarında da görülür (Ergin, 2011: 120). Ayrıca söz konusu odalar farklı görevlerini de yerine getirmektedir. Sistematik toplanışların mekânı olan bu yapılar, eğlenceden, ölüme, düğünlerden cenaze törenlerine kadar, insan ve aile ile ilgili tüm konuların işlendiği, bazen çözüme kavuştuğu yerler olarak dikkat çekmektedir. Özellikle Türk halk eğlencelerinin önemli bir bölümünü, kış toplantıları ve eğlenceleri oluşturmakta-

dır kabulü ile kentten uzak, geleneksel olarak kırsal bölgelerde kültürel bir olayın yaşandığı mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2005:51). Ayrıca kırsala ait gelenekler, sıra geceleri, sıra daveti, erfene, ferfene, örfene, kaz âlemi, sohbet âlemi gibi davranış kalıpları, bu tarz odaların genel özellikleri arasındadır (Özdemir, 2005: 53).

Köy odası olarak kabul edilen bu yapılar çeşitli kültürel coğrafyalarda, yaren örgütü, yaren odaları, baran odaları, delikanlı teşkilatı ve bizim çalışmamızda da gördüğümüz gibi eril ve ergiş (eril odalarına mensup kişilerden öğrendiğimiz kadarıyla er kişi) odaları olarak varlığını sürdürmüştür. Farklı isimlerle ancak müşterek fonksiyonlarla oluşturulmuş odalar Anadolu’da gençler ve yetişkinler arasında birtakım görev ve sorumlulukların karşılıklı işlendiği mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle geçmişte geleneksel bir okul veya halk eğitim kurumu olarak algılanan ve işlev kazanan eril odaları, Türk kültüründe folklorik değere ve öneme sahip olması itibarıyla ahilik gibi bir örgütün devamlılığı olarak da açıklanmaktadır. Çünkü Ahilik, Osmanlı’da serbest rekabetin dışında, karşılıklı denetim ve dayanışmanın esas alındığı yardımlaşmanın ve imtiyaz usullerinin desteklediği bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbiçen, 2003: 349). Eril odaları, ayrıca ahilik anlayışının yanı sıra fütüvvet anlayışının hâkim olduğu halk eğitim kurumları olarak anlaşılmaktadır. Aidiyetliğin dinde tezahürü olarak duygusal bir tavır alış ve tutum ile kendini gösteren bu anlayışı, geleceğin egemen olduğu bu tarz kamusal alanlarda görmek mümkün olmuştur.

Köy odaları, kentten uzak kırsal alanlarda hem bir halk eğitim merkezi hem bir okul hem de köye gelen misafirler için konukevi misyonunu üstlenmiştir (Üçok, 2002: 45). Bu meskenler, ayrıca aidiyet bağının oluşmasını sağlayan ve kişinin bir gruba, bir ideolojiye ait olduğunu ve kendini gerçekleştirme fırsatı bulduğu mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Adam odası olarak da kimi bölgelerde adlandırılan bu yapılar, bireylerin, topluluğun kimliklerini ve yaşam biçimlerini koruyarak, kültür ve yaşam bütünü koruyucusu işlevi ile önemli bir görevi yerine getirmiştir (Kaderli, 2010: 110). Oda, köyün erkekleri için sadece bir eğlence ya da söyleşi yeri değil aynı zamanda köy ve köylüyü ilgilendiren konularda, idari meselelerde, çobanlık, tarla, arazi ve küçük-büyük baş hayvanların otlaması gibi köyün iktisadi yapısı ile önemli konuların görüldüğü yerlerdir. Kendine ait kuralları ve gönüllü birliktelik ile oluşan yapılar eğlence kültürü içerisinde yerel, eril ve kapalı olarak tasarlanan mekânlar olma özelliği de taşımaktadır (Özdemir, 2005: 100). Kırsal bölgelerde özellikle uzun geçen kış gecelerinden ve erken biten köy işlerinden dolayı köy erkeklerinin vakit geçirmek, diğer köylerden çeşitli amaçlarla gelen misafirleri ağırlamak ve özellikle oyun oynamak amacıyla toplandıkları yerdir. Bu tarz yerlerde oyunlar büyük önem arz eder. Hoş vakit geçirme, eğlence düzenleme bu odaların önemli görevlerindedir. Ayrıca söz konusu kültüre ait geleneksel oyunların süreklilik kazanması ve kuşaklara aktarılması bakımından önemli bir işleve de sahiptir. Bu geleneksel oyunlar meclislerde devamlı olarak yer almaktadır (Tezcan, 1990: 341).

Bu tarz mekânlarda odanın düzeni, temizliği ve disiplini odaya gelen kişiler tarafından sağlanmakta, her odanın kendine ait birtakım kuralları bulunmaktadır. Hem kendi kuralları olan hem de toplum içerisinde hoşla gitmeyen durumlarda yaptırım gücüne sahip olan bu odalar, odadan atma, dışlama ve türlü cezalar ile önemli bir güce de sahiptir (Yakıcı, 2010: 95). Eğlence, eğitim ve kültürün yaratıldığı ve yaşatıldığı mekânlar, genellikle geleneksel sözel bilginin aktarıldığı ve yerel hayatın canlı tutulduğu, geleneklerin egemen olduğu kamusal

alanlardır. Bu alanlarda ortaya çıkan adap, ahlak, doğruluk, fikir ya da eğilimler söz konusu toplumun kimliğini oluşturmaktadır (Özdemir, 2005: 94).

Özellikle mimari açıdan yalın örnekler şeklinde tezahür eden köy odaları, hem konaklama hem de toplanma yeri olarak toplum hayatı açısından önemli iki görevi yerine getirmektedir (Karpuz, 2013: 456). Bu meyanda köyde bulunan misafir, yolcu, seyyar satıcı, devlet görevlileri gibi fertlerin konaklaması noktasında da Türk kültürünün konukseverliğini açığa çıkaran mekânlardır (Yakıcı, 2010: 94). Köy odalarının taşıdığı anlam itibariyle eskiden radyo ve televizyonun olmadığı dönemlerde köylüleri bir araya gelerek bilgi alış veriş yaptıkları yapılarıdır.

3. Sosyolojik bağlamda Cinis eril odaları

Geleneğin egemen olduğu ve halk mimarisi şeklinde tasarlanan ergiş ya da er kişi odaları, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varlığını az da olsa sürdüren yaren odaları, delikanlı odaları olarak Aşkale bölgesinde de yer almaktadır. Folklorik değer ve öneme sahip bu tarz odalar geçmişten bugüne çeşitli fonksiyonları yerine getirmesi bakımından önemlidir. Umuma açık meskenler olarak Osmanlı ahilik ve fütüvvet anlayışının da esintilerini gördüğümüz bu odalarda geleneksel bir bağlılık ve aidiyet duygusu gelişmektedir. Özellikle günümüz insanının bir yere ait olmak ve ait olduğu yerde değer görme ihtiyacı bu odaların önemini oldukça artırmaktadır. Aşkale bölgesinde özellikle çalışmanın yapıldığı Cinis Köyünde 6 adet köy odası (ergiş) bulunmaktadır. Bu odalar köyün 2003 yılında yaşadığı deprem olayından sonra yeni kurulan köy yerleşiminden uzak eski köyde konumlanmaktadır. Çünkü deprem, eski köy odalarının bir kısmında ciddi tahribat yaratmıştır. Ancak depremden sonra kişilere ait olan haneler, kullanılmadığı için ergiş odasına çevrilmiştir. Bu nedenle eski köyde yıkılma tehlikesi olmayan en azından öyle düşünülen mekânlar tekrar ergiş odası haline getirilmiştir. Bu odalar, çeşitli yaş grubunda olan erkeklerin toplanma merkezi olarak kurgulanmıştır. Özellikle liseden mezun olan genç bireyler, köy işleri sonrası sohbet, oyun, eğlence düzenlemek amacıyla bu odalara özel bir ehemmiyet vermektedir. Gençler tarafından açılan ergiş odası, daha sonra başka bir arkadaş grubu, ideolojik farklılaşma gibi sebeplerden ötürü diğer ergiş odalarının açılmasına neden olmuştur. Söz konusu ergiş odaları, sosyal kimlik alanı, folklorik değere sahip olması, fütüvvet anlayışının bir yansıması olması ve dini ritüel ve eğlence mekanı olması münasebetiyle sosyolojik anlam ve öneme sahiptir.

3.1. 'Alan' olarak ergiş odaları, sosyal kimlik, özel-kamusal ayrımı

Bireyler genel olarak, kendilerini üyesi oldukları ya da ait hissettikleri sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve o şekilde değerlendirirler. Bir anlamda sınıflandırma yaparlar (Turner, 1987: 30). Bu sınıflandırma özdeşleşme ile neticelenmektedir. Özdeşleşme ise sosyal kimliğin oluşmasına vesile olmaktadır. Aynı zamanda aynı coğrafya da bulunan diğer kimlik ya da gruplar, birey için kendi grubunu değerlendirmesi anlamında temel oluşturmaktadır. Kendini ait hissettiği grubun konumu, diğer gruplarla olan sosyal karşılaştırma ile belirlenmektedir (Turner, 1975: 30). Bu aşamadan sonra bireysel kimlikten ziyade sosyal kimlik grup üyeliği sonucu benlik hissinin oluşmasına neden olmaktadır (Hogg ve Vaughan, 1995: 8). Özellikle geleneksel toplumlarda kimlik sorunu olmaksızın bireysel ve sosyal kimlikten bahsetmek

mümkündür (Bozkurt, 1993; 80). Özellikle bu tarz toplumlarda töreler, akrabalık ilişkileri ve dinsel inanç sistemleri kimliği açığa çıkaran unsurlardır (Giddens, 1995: 85). Birey bu aşamada diğerinin aracılığıyla kendilik bilincinin farkına varmaktadır (Bilgin, 1994: 232). Söz konusu köyde bireyler aidiyet duygusu hissettikleri gruplar içerisinde mutludur. Hatta bu gruplaşma ya da kendini özdeşleştirme durumu sadece genel olarak ergiş odalarında değil bu odalar arasında da varlığını hissettirmektedir. Bireyler ergiş odaları sayesinde odaya mensup kişiler tarafından aşılın sosyal kimlikleri belirli yaş ve birikimden sonra sorgulamaya başlamaktadır. Çünkü o odalarda kazandığı kimliği diğer odalardaki gruplar ve kimlikler ile kıyaslamaya başlamaktadır. Bu durum ise kişinin kendine verilen kimliği sonradan kazandığı kimlik ile yer değiştirmesi ile sonuçlanır. Köy içerisinde kendini gerçekleştirme ve bir bilinç oluşturma görevi gören köy odasında bir birey daha sonra söz konusu süreç ile başka bir ergiş odasına ait hissetmiş olabilir. *Eski köyde (depemde zarar gören köyün eski yerleşim yeri kastedilen) kendi çabamızla kurduğumuz oda içerisinde siyasetten ideolojiye, dini inançtan, dünyaya bakış açısına kadar bir anlayış hâkimdi. Ancak bu anlayışın benim ve hayata bakış açımıyla uyummadığını anlayınca başka bir ergiş odasına gidip gelmeye başladım. Bu farklı oda, siyaset anlamında tam olarak benimle aynı düşüncelerin olduğu bir yer. Dine bakış açısı bile neredeyse diğerinden tamamen farklı. Ancak bu odaya ve bu odadaki arkadaşlarla samimi olduğumdan dolayı bazı ideolojik lakaplara (etiketlenme) maruz kaldım (E1)*. Bu anlamda bireyin yaşadığı kimlik durumu, özdeş olanla farklı olanın ya da benzer olanla olmayanın çatışmasında inşa olmaktadır (Bilgin, 1994: 244).

Ergiş odaları, kırsal bölgenin kamusal alanı olmaları noktasında da önemlidir. Özellikle kimlik noktasında bu kamusal ve özel alan farklılaşması bir takım ipuçları vermektedir. Öncelikle kamusal alan kavramı Habermas'ın Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü isimli eserinde temsili kamusalılıklardan farklı olması itibarıyla ön plana çıkmaktadır (Habermas, 1997: 30). Bu bağlamda kamusal alan özel alan olarak kabul edilen aile ve sivil toplum ile devlet arasında bir yere konumlanmaktadır. Özeline karşısında olan bu kavram insanlara ait alan olarak tasvir edilebilir. Arendt'e göre kamuda olan her şey herkes tarafından görülebilir, duyulabilir ve olabildiğince açıklığa sahiptir. Aynı zamanda özel mülkten ayrılmış alan olarak kabul edilir (Arendt, 1994: 5). Ayrıca bu alanlar herkes tarafından erişilebilir olmalı, herkes tarafından kullanılabilir olmalı ve bir nesilden uzun dayanmalıdır. Kamusal mekân olarak tasvir edilen bu tarz yerlerin bakımı da ortaklaşa sorumluluk ile mümkün olmaktadır. Türkçe de de kamu, kamuoyu, umumi ve amme gibi kavramlara karşılık gelmektedir. Ergiş odaları özel alanlar ile sarmalanmış değildir. Herkesin rahatça girebileceği ve adapte olabileceği mekânlardır. Herkesin görebildiği, içerisinde yaşananların duyulabildiği ve mümkün merteye açık mekânlardır. Aynı zamanda bu mekânlar kişinin sahip olduğu aileye ait haneler ve özel alanlardan farklıdır. Yasal kurallar yerine odaya mensup kişi ve kültürün yerleştirdiği kurallara göre şekillenen bu mekânlar, özel hayatın olmadığı meskenler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aile hayatından uzak, bireyin özel alanın dışında nefes aldığı odalar, en başından itibaren sosyalleşme alanı olarak işlev görmektedir. Geleneği temsil eden sosyal vakaların merkezi olan bu mekânlar, aynı zamanda mekânın tüketilmesi gibi bir olgununda oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü ergiş odalarına giden kişilerin amacı aslında daha çok o mekânda bulunmaktır. Bu hususta katılımcılardan birinin *Eski köydeki ergiş odasına gitmek bir ihtiyaç gibi, alışkanlık oldu. Gitmeden duramıyoruz (E2)* ifadesi bu tüketim durumunu özetliyor gibidir.

Özelikle ideolojik ve siyasal olarak ayrılan birden fazla köy odası, aralarında rekabet ortamı da oluşturmuştur. Bu rekabet aynı zamanda farklı odaların birbirlerine misafir olmalarını ve bir takım tartışmalarda bulunmalarını sağlamıştır. *Başka bir partinin söylem ve programına inanan ve peşinden giden arkadaşlar eski köyde farklı bir ergiş odasında toplanmaktadır. Bizim odamız ise bizim ideolojimize yakın kişilerin daha fazla yer aldığı bir topluluğu ağırlamaktadır. Siyasi olarak tartışmalarımız olmuştur ancak odadan çıkınca herhangi bir şekilde arkadaşlığımıza zarar verecek bir husus henüz gerçekleşmedi. Hatta biz onları onlar bizi sürekli odalara davet ederek, hazırladığımız yiyecek ve içecekleri paylaşmaktayız.* (E4)

Söz konusu bölgede yer alan bu odalar aynı zamanda siyasal olarak farklı bir aidiyetliğin ve tavır alışın simgesi haline de gelmiştir. Hangi ideolojiye sahip olursa olsun ergiş odalarının işleyiş düzeni, temizliği ve nizamı belirli esaslara göre yapılmaktadır. İmece usulü ile özellikle yaşı büyük ve bir işe sahip olanlar alış veriş yaparak odanın çay, şeker, ekmeke, kuru yemiş gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bazen odada yer alan daha küçük yaşlardakiler köyün bakkalına veresiye yazdırmak suretiyle bu ihtiyacı geçiştirmektedir. Aynı zamanda herfene şeklinde herhangi bir davet zamanı yine ihtiyaçlar karşılanmaktadır.

Bu köy odalarında ayrıca odanın nizamı yaşı en büyük olan kişiler tarafından sağlanmakta, odanın tüm ihtiyaçları önceden belirlenmiş nöbet listesine göre giderilmektedir. Odanın temizliği, sobanın yakımı, çay ikramı gibi görevler belirli ve haftalık nöbet listesine göre yapılmaktadır. Nizama uymayanlar ise çeşitli şekilde cezalandırılmaktadır.

Bazı görevleri başka kurum ve kişilere devretmeye başlayan köy odaları, yine de kırsal hayatın içerisinde birçok önemli görevi yerine getirmektedir. Özellikle kış aylarında köyün yorucu işlerinden sonra gençlerin eğlence mekânları olan bu tarz meskenler, anlamlı bir görevi yerine getirerek dinsel ve siyasal aidiyetlik ve tavır alışın mekânları olmuştur. Köy dışından gelen misafirlerin de ağırlandığı bu mekânlar Türk Anadolu insanının misafirperverliğine çok önemli bir örnek teşkil etmiştir. Cinis köyünde diğer köylerden gelen futbol takımları ile müsabakalar düzenlenmekte, sonuç ne olursa olsun dışardan gelen misafirler ağırlanmaktadır. Misafirlerin ağırlandığı yer ergiş odalarıdır. Ve bu odalarda misafirler için hazırlanan yemekler herfene şeklinde daha önceden kişilere paylaştırılmıştır. Yemekler paylaştırılırken ailelerin ekonomik durumu da göz önünde tutulmaktadır. *Komşu köy ile yapacağımız futbol maçı öncesi çeşitli yemekler ergiş odası mensuplarınca paylaştırılmıştı. Hatta o zamanlar hasta olan ineklerini kesmek zorunda kalan bir arkadaşımıza et yemeği yaptırması görevi verilmişti. Bu sayede köye gelen misafirlere iyi bir ziyafet vermiştik* (E9). Toplumun hızlı bir değişim süreci içinde olması, teknolojik ilerlemeler, yol ve taşıt araçları, çeşitli haberleşme kanallarında ki ilerleme, kent ve kırsal alanlarda yaşayan insanların dünya görüşü, hayat tarzı, inanç ve değerler siteminde geniş çapta değişimler yaşamasına neden olmuştur (Türkdoğan, 1973: 3). Özellikle Cinis köyünün Aşkale ilçesi ancak daha önemlisi Erzurum ile olan ulaşım kolaylığı köy insanının bir takım tavır ve tutumlarında farklılıklar oluşmasına vesile olmuştur. Bunun en net örneğini, köyde kısır gecesi, düğün gibi organizasyonların yavaş yavaş il merkezine taşınması ile görmek mümkündür. Önceden kendi aramızda ve odalarımızda yaptığımız en küçük eğlenceler bile artık il merkezinde bazı mekânlar kiralamak usulü ile yapılmaktadır. Bu çok fazla değil tabi ama eskiden hiç olmazdı (E10).

3.2. Fütüvvet anlayışı doğrultusunda oda geleneği

Futuvva, bir teşkilat ve her kültür seviyesinde ortaya çıkabilecek iptidai erkekler arası birlikleri andırmaktadır (Taeschmerr, 1953: 3). Farsça futuvva, Türkçe fütüvvet olan kavram Türk Dil Kurumu'na göre dini ve mesleki birlik, esnaf teşkilatı anlamına gelmektedir. Arap menşeilili olan kavram, aynı zamanda gençlik, erginlik çağı, delikanlılık gibi anlamlara da gelerek gençliğin en parlak zamanı, delikanlıca tavır manasında kullanılmaktadır (Taeschmerr, 1953: 3-4). Feta kökünden oluşan kavram sonuç olarak yiğitlik ve kahramanlığın yanında şefkat, tevazu, cömertlik gibi zengin manaları da çağrıştırmaktadır (Demirci, 1992: 84). Ancak kelimenin kökeni ve kullandığı tarihsel ve toplumsal süreç dikkate alındığında İslam ahlakı ile beslenmiş, bu ahlak ve erdeme göre sosyal, siyasal ve iktisadi hayatın şekillendiği bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Kötülükleri terk etmek, güzel huyu her zaman ve her yerde icra etmek gibi bir felsefe ile beslenen anlayış bir ahlak yolu olarak kendini gerçekleştirmiştir. Bu anlayış, nefisinden öte toplumu düşünmek, eve gelen uzun süreli misafiri hoş karşılamak (evinde sürekli oturan biri ile iğreti oturan misafiri aynı görmek), ihtiyaçları için sana gelenlerden kaçmamak, fakirden nefret etmemek ve zengine yaranmaya çalışmamak gibi birtakım ilkelere sahiptir (Demirci, 1992: 85-87). Tüm bu ilkelerin doğal sonucu olarak anlayışın temel prensipleri ortaya çıkmaktadır. Yardımseverlik, cömertlik, eli açık olmak, misafirperverlik, ahlaklı ve ideal insan olmak gibi amaçlar ile donanmıştır. Bu prensiplerle kendini gösteren anlayış daha çok genç adamlar arasında olması gerekeni anlatmak niyetindedir. Aynı zamanda çocukları terbiye etme, büyüklere karşı edepli davranma, malını ve varlığını dostlara açma, misafirlere hizmet etme bu genç çağdaki bireyler için ideal olmanın temel koşullarıdır. Ayrıca fütüvvetin doğuda karşılığı olarak Ahi teşkilatlanması görülmektedir ve Ahilik de fütüvvet benzeri bir yapılanmadır (Gölpınarlı, 2011: 17). Gerçekten de Ergiş odalarına mensup bireylerin yazılı olmayan ama sözel bir takım ahlak kuralları ve değerler ile sarmalandığı gözlemlenmektedir. Söz konusu odaya gidiş geliş yapan genç adamlar, oda içerisinde hiçbir maddi karşılık olmadan gelen misafirlere hizmet etmektedirler. Kendi arkadaşları dışında, tanımadıkları insanlara karşı da cömert, eli açık ve konuksever olan bu insanlar, bu davranış örüntülerini büyüklerinden alarak küçük yaştaki bireylere aktarma görevini yerine getirirler. Bu aşamada büyüklere saygı ve küçüklere özel bir sevgi beslemek temel amaçlarıdır. *Odada hiç kimse büyükler olduğunda ayaküstüne atmaz, büyük varken sigara içilmez, hatta bazen daha küçük yaşta olanlar odanın eşliğinde bekler, hizmet etmek ister. Odaya gelenler kim olursa olsun sadece odanın değil tüm köyün misafiri olarak kabul edilir. Bizde büyüklerden böyle gördük, her şey Allah rızası için* (E6).

3.3. Folklorik bir bakış ile ergiş odaları

Saygıyı, sevgiyi ya da yukarıda da ifade edildiği gibi doğru ve ahlaklı olmayı öğrenmenin yeri insanın olduğu her yer, her kurum ve mekândır. Özellikle Anadolu insanının eğitim ve öğretiminde, bir takım halk eğitim kurumlarının bu mekânların başında geldiğini söylememiz gerekmektedir. Halk eğitimi, yetişkin eğitimi, toplum eğitimi ve ya yaygın eğitim gibi kavramlar ile tanımlanmaktadır (Geray, 2002: 2). Ayrıca bu tarz bir eğitim yaşam boyu olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği'nin 3. Maddesinde yaygın eğitimin örgün eğitim yanında veya dışında düzen-

lenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsadığı ve hayat boyu öğrenmenin, bilimsellik ve bütünlük, geçerlilik, gönüllülük, herkese açıklık, her yerde eğitim, ihtiyaca uygunluk, iş birliği ve eş güdüm, planlılık, süreklilik, yenilik ve gelişmeye açıklık, gibi ilkelere sahip olduğu tanımlanmıştır (URL-1). Örgün eğitim dışında herkes, bir bakıma halk eğitim için hedef kitleyi oluşturmaktadır. Ve bu hedef kitle bir amaç doğrultusunda okuma yazma öğrenmekten belirli bilgi ve beceriyi edinmeye kadar katılım sağlamaktadır. Türk kültür tarihi içerisinde belirli mekânlar ile kendini gösteren halka eğitim sağlamak amaçlı meskenler örgün ve planlı eğitimin dışında bir amaçla hizmet vermiştir. Hatta söz konusu köy odaları da bu mekânlar arasında önemli bir yeri kaplamaktadır. Bunun en net örneği, köy odalarının kültür odalarına dönüştürme projesi ile görmemiz mümkündür. Ankara'nın Kazan ilçesine bağlı köylerde bulunan köy odalarını çeşitli etkinlikler ile yok olmaya yüz tutmuş kültürel mirası yaşatma projesi hayata geçirilmiştir (URL-2). Kültürü köy odalarında yaşatmak söz konusu ilçe Halk Eğitim merkezinin birincil amacı olmuştur. Nihayetinde somut olmayan kültürel mirası yaşatmak bu tarz odaların misyonları arasına girmiştir.

Özellikle Osmanlı'dan sonra yeni kurulan Cumhuriyet'in en önemli problemlerinden biri olan eğitim, okuryazarlık sorunu okulluk anlayışı dışında halk eğitimi ile de çözülmek istenmiştir. Özellikle dönemin halkçılık ve milliyetçilik gibi Cumhuriyet ilkeleri, milli bir eğitim ve halkın eğitimi ile toplumsal gelişme ve çağdaşlaşmayı amaçlamıştır. Köy enstitüleri, halk evleri gibi mekânlarda halkçılık politikasının somut bir denemesi olarak ortaya çıkmıştır (Çeçen, 1974; 89). Özellikle halkevleri yetişkin eğitimin gelişmiş bir uygulaması olarak ortaya çıkmıştır (Özacun, 1996: 89).

Halk mimarisi ve özellikle gençlerin zevklerine göre tasarlanan bu meskenlerin, halk eğitim kurumu ya da okul şeklinde bir takım görevleri de yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Sadece günlük ya da adab-ı muaşeret kuralları değil aynı zamanda okula giden daha küçük yaşlardaki bireyler için dersane ve etüt merkezi görevini yerine getirmektedir. *Derslerinde başarısız olan lise ya da ortaokul öğrencileri, büyüklerinden matematik ve edebiyat dersi almaktadırlar. Odalarda bu dersler çay eşliğinde sessiz bir ortam sağlanarak yapılmaktadır. Hatta geçen dönem lise öğrencisi bir arkadaş bu sayede derslerini geçmiştir. (E3)*. Ancak bu odaların kendiliğinden ve gönüllü bir şekilde gelişen etüt tarzı meskenler olmasından ziyade, köy iktisadi hayatı için son derece önemli olan zirai faaliyet hususunda bilgi alış verişinin bu odalarda gerçekleşmiş olması daha dikkat çekicidir. Çünkü hayvancılık ve tarımın köyün başlıca ekonomik alanını teşkil ettiğini gördüğümüzde genç yaşta bireylerin de bu alanda en az yetişkinler kadar etkili ve faydalı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Genç bireyler köyde ki tarım ve özellikle hayvan otlatma hususunda Ergiş odalarında birtakım toplantılar yapmaktadır. Bu toplantılar hayvancılık ve tarım hususunda bilgilerin paylaşıldığı önemli ve ciddi konularla yapılmaktadır. Aynı zamanda Ergiş odaları, son yıllarda küçükbaş hayvancılığın yapılmaya başlandığı köyde, bu işe yeni girecek olan kişilerin daha tecrübelilerden konu hakkında önemli bilgiler aldığı mekânlardır. *Köye gelen koyunlar, köy arazisinde otlatma alanı açısından sıkıntı yaratmaya başladı. Bu konuda daha önceden beri bu işi yapan aile ile konuşmalar yapılmıştı. Aslında tartışmaların da olduğu toplantı da hem sıkıntular dile getirildi hem de bu işi yapmayı düşünen bireyler konu ile ilgili bilgiler aldı (E7)*.

3.4. Dini ritüel ve eğlence mekânı olarak ergiş odaları

Ekonomik hayatın yanında sosyal hayatı da önemli derece şekillendiren dini ritüeller ve aynı öneme sahip eğlence kültürü köy hayatı açısından önemlidir. Geleneksel davranış örüntülerinin hâkim olduğu bir yapı içerisinde hem dini törenlere, cenaze, dini geceler gibi, hem de eğlencelere, düğün, kısır gecesi, sohbet toplantıları gibi katılım önemli derece de yüksektir. Bu anlamda ortaya çıkan ritüeller, topluluk halinde hareket etmenin ve bir amaç uğruna toplanmanın aracı rolündedir. Ritüel, ardışık davranış biçimleri şeklinde tekrarlanan davranışlardır. Birey ya da gruplarla ilgili olan değerlerin uygun zaman dilimlerinde ortaya çıkmasıdır (Honko, 1979: 372). Özellikle gruplarla ilgili bir bilincin sağlanması ve tecrübe ve bilgilerin sembolik olarak geçmişle günü bağlayan bir unsur olması noktasında kıymetlidir. Ritüeller dini bir kimlik taşımasının yanında dünyevi alanı da içine almaktadır. Yani bir inanç göstergesi ve pratiği olarak sergilenen ritüeller ayrıca seküler bir eğlence şeklinde de tezahür etmektedir. Ortak bir ruh hali ile ortaya çıkan davranış örüntülerinin, teoride kabul edilen ilgi odağının, ahlak ilkelerinin ve grup birlikteliğinin pratikte sosyal bir ilişki olarak vuku bulmasıdır. İster dini ister seküler olsun bu pratiğin sosyal bütünleşmeyi doğurduğu muhakkaktır. Çünkü sosyal bütünleşme, sosyolojik bağlamda küçük ya da alt grupların, sosyal yapının çeşitli unsurlarının tamamlanma ve kaynaşma durumunu ifade etmektedir (Bottomore, 1972: 20).

İbadetler, dinler açısından merkezi bir konumda yer almaktadır. Dini pratikler ve duaların yer aldığı bu ayınlar aynı zamanda grup bağlılığını artırarak hem ruhun hem de grup birlikteliğinin yücelmesine neden olmaktadır. Geleneksel toplumlarda dini hayat ekonomik, siyasal ve sosyal müesseseler ile kültürel normların özünü teşkil eder (Türkdoğan, 1974: 18). Aynı zamanda bu toplumlarda din, kültürün holistik yapısına hâkim konumdadır. Sonuçta da bu inanç ve pratikler kültürün hem sosyal hem de psikolojik yapısını teşkil eder. Dinin ve inanç pratiklerinin başat konumda olduğu köy yapısı içerisinde Ergiş odaları da önemli birtakım görevleri üstlenmektedir. Özellikle dini ritüellerle alakalı teori ve pratiğin süreklilik sağlama-sı bu odaların üstlendiği görevler arasındadır. Ancak bu aşamada dini bir sorumluluğu yerine getirme hissi, sadece yapma eylemi ile değil yapmama davranışı ile de ortaya çıkmaktadır. Yani bu sorumluluk belirli gün ve gecelerde gündelik hayatın alışkanlıklarından uzak durulması gibi bir ibadet şekli ile tezahür etmektedir.

Özellikle çalışma esnasında karşılaştığımız belirli günlerde, kandil gecelerinde mümkün olduğu kadar Ergiş odalarını açmamak ve vakti camide ibadet ile geçirmek anlayışı bunun en net örneğidir. Ancak cami ibadetinden sonra gidilen Ergiş odalarında gecenin anlamına yakın bir şekilde sohbetlerin şekillendiği anlaşılmaktadır. Yani bu odalar bazen dini ritüellerin gerçekleştiği bazen de ritüeller sonrası manevi sohbet havasının oluşturulduğu mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada köyde cenaze bulunduğu cenaze ile ilgili matem havasının taşındığı yerlerden birisidir. Cenaze sahibi bireylerin arkadaşları tarafından teselli edildiği ve yatırıldığı mekândır. *Bir kandil gecesinde camiden sonra toplandığımız odada, dini konularla ilgili hararetli tartışmalar yaşanmıştı. Bu tarz muhabbetler herkesin bilmediği birtakım konuları öğrenmesine vesile oluyor. O yüzden bu konular sürekli konuşulmaktadır (E8).*

Ayrıca köyde düğün, kısır gecesi, damat eğlencesi gibi durumlarda da kullanılan köy odaları, eğlence anlamında da hizmet vermektedir. Yaz aylarında köy odasına yakın bir bahçede, kış aylarında köy odasında çalgılı oyun ve eğlencelere de rastlanmaktadır. *Kız kaçırın*

bir arkadaşımızın eğlencesini köy odasında yaptık. Mevsim kış olduğu için dışarda eğlenme şansımız bulunmadığı için ergiş odasını eğlence yeri olarak hazırlayıp, bir anlamda kısır gecesini burada yaptık. Ve köyde bulunan hatta diğer ergiş odalarında ki arkadaşlarımız ile sabaha kadar eğlendik. (E5). Eğlencenin yanı sıra eskiden taziye için de kullanılan köy odaları, şimdi caminin altında taziye evinin açılması ile bu görevini yerine getirmemektedir. Ancak yine de hüzünlü olan kişiler bu odalarda misafir edilmekte belki de teselliyi bu odalar sayesinde arkadaşlarında bulmaktadırlar.

4. Mekân, teknik ve mimari olarak Cinis ergiş odaları

Türk kültürüne ait köy odaları, mekân, teknik ve mimari olarak Türk kırsalındaki hanelere benzer niteliklere sahiptir. Ev, yurt ya da bulunulan yer olarak Türk dil kurumuna göre açıklanan mekân, içinde yaşanan ve dış faktörlere karşı korunulan ve barınılan yer anlamını taşımaktadır (URL-3). Kırsal mekân ise tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı, ticaret faaliyetlerinin olmadığı, genel anlamda nüfus yoğunluğunun az olduğu yerleşmeler olarak tanımlanabilir (Karakuyu, 2008: 3). Doğal olarak şehir yerleşmelerinin dışında kalan mekân olarak tasvir edilmektedir. Aynı zamanda bu mekânlar, iklim bölgelerine, bitki örtüsüne, devlet müdahalelerine ve arazi mülkiyetine göre değişiklik gösteren yerleşmelerdir. Söz konusu yerleşkeler, ekonomik, sosyal ve kültürel bir takım nedenlerle belirli yapılar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genellikle orta boyda taşlardan yapılan ancak yeterince taş bulunmadığından geri kalan kısmı kerpiç kullanılarak inşa edilen köy evleri, umumiyetle tek katlıdır (Türkdoğan, 1965: 20). Bu tarz alanlarda, fertlerin sahip olduğu ev tipi, kullandığı malzeme, ahır, ambar, evdeki her türlü eşya ve tarım aletleri gelir seviyesi için önemli göstergeleri teşkil etmektedir (Türkdoğan, 1973: 12).

Aynı zamanda köy mekânları, düzenli ve iyi inşa edilmiş konutlar olmaktan çok, derme çatma ve moloz yığınlarından ibaret olan kerpiç yapılarıdır. Özellikle Anadolu bölgesinde Türk köy hayatı ve kırsal yaşamı için tasvir edilen bu mekânları Cinis Ergiş odaları üzerinden değerlendirmek mümkündür. Hatta kerpiç, derme çatma ve tek katlı olarak düşünülen yapılar, söz konusu köyde sadece Ergiş odaları ile görünür durumdadır. Çünkü fertlerin oturdukları yapılar, yaşanan deprem sonucunda aynı ve betondan olan, devlet tarafından yapılmış tek ve iki katlı mekânlardır. Aksine Ergiş odaları köy hayatı için geçerli olan ve kırsala has bir teknik, mekân ve mimari ile oluşmuş yapılarıdır. Özellikle depremden sonra eski köy olarak nitelendirilen ve tarihi köy evlerinin konumlandığı yerlerde açılan Ergişler bu bağlamda Türk kırsal yaşantısı, tekniği ve mimarisi ile öne çıkmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı köylü için geçmişi, anıları ve doğallığı anımsatması Ergiş odalarının duygusal ve toplumsal yönünü de açığa çıkarmaktadır. Hatta görüşmeler esnasında, Ergiş odalarının anlamına ilişkin sorulan soruda bir katılımcı, *‘Yeni yapılan binalar köy evleri gibi değil, eski köyde bir başka hava vardı ve bu bizim çocukluğumuzu oluşturuyordu. O yüzden Ergiş odaları bu kadar önemli, anlamlı bir yere sahip* (E6)’ ifadeleri söz konusu odanın önemli bir yanına işaret etmektedir.

Söz konusu köyde yer alan ergiş odaları tek katlı ve genellikle kerpiçten yapılmıştır. Bazı odalar, depremden sonra fertlerin sahip olduğu hanelerden çevrilmiş, birden fazla odaya sahiptir. Ancak köy odalarının geneli, bahçe, tahta kapı, giriş ve büyük bir odadan oluşmaktadır. Aşağıdaki fotoğraflarda ergiş odalarına ait mimari yapı örnekleri verilmiştir.

Sonuç

Türk kültürü içerisinde geçmişten bugüne köy odaları, önemli bir kurum olma hüviyetine sahiptir. Özellikle kırsal hayatta eğlence, toplanma, yas tutma gibi gündelik hayatın önemli davranış örüntüleri için kurgulanan bu mekânlar, aidiyetlik, sosyal kimlik, sosyalleşme gibi çok önemli sosyolojik işlevlere de sahiptir. Söz konusu köy odaları bölgeden bölgeye farklı adlandırılrsa da içerik ve nitelik olarak aynı değer ve özelliklere sahiptir. Bu bağlamda Cinis köyünde bulunan eril odaları da yardımlaşma, konukseverlik, iyi ve kötü günde bir arada olma gibi Türk insanına ait değerlerin yaşatıldığı meskenlerdir.

Siyasal ve ideolojik bağlamda farklılıklar köy odalarında ayrışmalar yaşanmasına, aynı zamanda oda bağlamında rekabete neden olmaktadır. Ancak hiçbir rekabet ve ya ayrışma, köy hayatına hâkim olan değerlerin zedelenmesine neden olmamıştır. Demokratik şekilde farklı fikirlerin tartışıldığı bu alanlar, asıl amaç ve niyetlerinden sapmamıştır. Halk mimarisi şeklinde oluşan eril odalar, ahilik ve fütüvvet gibi anlayışların değerlerine yakın bir zihniyet ile varlıklarını sürdürmektedir. Aynı zamanda dini ritüel alanı olan bu yapılar, köy hayatı için vazgeçilmez eğlence ve oyun zamanları için tasarlanmış mekanlardır. Umuma açık olmasının yanı sıra her odanın kendine ait sorumluluk ve kuralları vardır. Bu nedenle, imece usulünün esas olduğu eril odalarda günlük işlerin tamamlanması adına nöbet listeleri hazırlanmış, oda içerisinde yaş ve saygı ile beliren bir statü belirginleşmiştir. Mekân, teknik ve mimari olarak Anadolu kırsalına ait yapılarla benzer kurgulanmış bu yapılar Türk insanına ait değer, ahlak ve ideal olma çabasının bir tezahürü olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Türk kültürü içerisinde birlik, beraberlik ve kardeşlik gibi duyguların ön planda olması, milli his ve maneviyatın yükseltilmesi görevi zamandan zamana değişiklik göstermiş, köy odaları da zaman içerisinde bu sorumluluğu üstlenmiş kurumlar arasına girmiştir. Bu tarz meskenlerde, insan şahsiyetinin eğitilmesi dirliğin ve nizamın süreklilik kazanması gibi amaçlar ile birtakım faaliyetler icra edilmiştir. Hem sosyal bir müessese hem de mimari olarak bir takım tekniklere sahip bu yapılar, bu zamana kadar muhafaza edilmiştir. Cinis köyünde varlığını koruma başarısı gösteren ergiş odaları geçmişteki işlevlerine yakın işlevlere sahiptir. Ancak Türk toplumu ait bu değerlerin ve kurumların yavaş yavaş unutulmaya yüz tutması endişesi ile kültür odalarının varlığını devam ettirmesi elzemdir. Bu açıdan köy odalarının kültür odaları olarak varlıklarını korumak, değişen toplum ve değişen dünya karşısında kültüre sahip çıkmak en önemli gayeler arasında olmalıdır.

Hem mimari ve teknik olarak hem de içine girildiğinde anlaşılan sosyal işlevler bağlamında köy odalarının Türk harsına ait değerlerle sarmalandığı anlaşılmaktadır. Kırsal yerleşim alanlarındaki birtakım gereksinimler ve zorluklar fertleri ortak yaşam bilincine yönlendirmektedir. Bu yüzden toplu iş yapma bilinci, dayanışma ve paylaşma imece kültürünü sürekli ayakta tutmaktadır. Toplum bilincinin geliştiği kırsal alanlarda, yerel dokudaki önemli kültürel öğelerin yaşaması da söz konusu köy odalarının varlığıyla doğrudan bağlantılıdır. Türk kültürü içerisinde ekonomik, eğitim ve toplumsal boyutuyla yer alan ahilik düşüncesi, danışma ve yardımlaşma boyutuyla köy odalarında varlığını sürdürmektedir. Ahiliğin köy içerisinde teşkilatlanma şekli olan ergiş odaları hem dünya işlerinin hem de dünyevi olmayan konuların görüşüldüğü, danışıldığı mekânlar olma özelliği taşımaktadır.

Özellikle gençlik teşekkülleri halinde toplanan bu yapılar, belirli bir ahlakın yerleşmesi, eğitim, sohbet ve eğlence ihtiyaçlarının sonucunda teşkilatlanmıştır. Bazen belirli gruplaşmalar şeklinde de tezahür eden bu yapılar, hem tek düze hayata değişik bir bakış açısı geliştirmek hem de özellikle neşeli vakit geçirmek maksadıyla varlıklarını sürdürmektedir. Kendi mensupları içerisinde belirli esaslar üzerine kurulmuş nizamlara tabi olması ve disiplinli bir teşekkül olması nedeniyle de kamusal bir mekân ve amaçları olan bir halk eğitim kurumu özelliği taşımaktadır. İhtimai yapısı, uyulacak esasları ve belirli sohbet esaslarına sahip bu meskenler Türk kültürünün özel ve önemli yanlarını sergilemek noktasında büyük bir ehemmiyete sahiptir.

Fotoğraf 1: Odaya ait sohbet köşesi

Fotoğraf 2: Odaya ait büyük soba

Fotoğraf 3: Misafirler için düzenlenmiş büyük oda

Fotoğraf 4: Herfene şeklinde hazırlanmış kahvaltı

Fotoğraf 5: Eğlence ve sohbet için toplanmış oda fertleri

Fotoğraf 6: Başka bir odaya ait oturma düzeni

Fotoğraf 7: Küçük köy odası

Fotoğraf 8: Oturma düzeni

Kaynaklar

- Arendt, H. (1994). *İnsanlık durumu*. (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu*. İzmir: Ege.
- Bottomore, T. (1972). *Toplumbilim*. (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Der.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çeçen, A. (1974). *Halkevleri, Atatürk ve halk evleri*. Ankara: TTK.
- Demirci, M. (1992). Ahilik'te tasavvufi boyut: Fütüvvet. İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, 83-90.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı.
- Erkek, H. (2009). *Barana*. Balıkesir: Dursunbey Folklor Araştırma Eğitim ve Turizm Derneği Bülteni.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut kitabı I/II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Geray, C. (2002). *Halk eğitimi*. Ankara: İmaj.
- Giddens, A. (1995). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı.
- Gölpınarlı, A. (2011). *İslam ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı*. İstanbul: Akademik.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü*. İstanbul: İletişim.
- Hogg, M. ve Vaughan, G. (1995). *Social psychology: an introduction*. London: Prentice Hall.
- Honko, L. (1979). *Theories concerning the ritual process*. Paris: Mouton.
- Kaderli, Z. (2010). *Deliorman Türk sözel kültüründe adam odaları ve oda geleneği*. Ankara: Türkbilim.
- Karpuz, H. (2013). *Kadınhanı'nda halk mimarisi*, Prof. Dr. Hakkı Önkal'a armağan. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Karakuyu, M. (2008). Türkiye'de kır konutları ve eklentileri üzerine bir araştırma, Fatih Üniversitesi: *Alaşehir Örneği*, *Bilig*, Sayı: 44, 45-62.
- Patton, M. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. London: Sage.
- Önal, Ü. (1986). Çankırı'da yâran sohbetleri I-II. Çankırı: Türk Folkloru.
- Özacun, O. (1996). *Halkevlerini dramı*. Ankara: Kebikeç.
- Özbilgen, E. (2003). *Bütün yönleriyle Osmanlı, adab-ı Osmaniyye*. İstanbul: İz.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü*. Ankara: Akçağ.
- Öztürk, A. (2001). Konya türkülerinin 'kimlik tanımı bağlamında' sosyal işlevi. 3. Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi/25-26-27 Ekim 2001 Bildiri Metni, Konya.
- Sami, H. Ö. (1977). Divri'de evler, odalar ve kış gecesi eğlenceleri, *Sivas Folkloru*, Sayı: 48, 82-90.
- Subaşı, M. (1991). Halk kültürü açısından köy odalarında sîret ve halk hikâyeleri okuma geleneği, *Kayseri: 1. Folklor Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri Erciyes Üniversitesi*, 75-81.

- Taeschner, F. (1953). İslam ortaçağında futuvva (fütüvvet teşkilatı). İstanbul: *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Cilt: 15* (1), 3-32.
- Tezcan, M. (1990). Bir yayın eğitim kurumu olarak Çankırı yârân örgütü. Ankara: 2.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi.
- Turner, J. (1987). *Rediscovering the social group: A self categorization theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Turner, J.(1975). Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*.
- Türkdoğan, O. (1965). *Erzurum ve çevresinde sosyal araştırmalar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Türkdoğan, O. (1973). *Dođu köylerinde sosyo-ekonomik farklılaşma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Türkdoğan, O. (1974). *Dođu ve insan sorunu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. Ankara: *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı: 24, 543-559.
- Üçok, H. (2002). *Çankırı tarih ve halkiyatı*. Ankara: Okuyan Adam.
- Yakıcı, A. (2010). Somut olmayan kültürel mirasın somut mekânı: Konya barana odaları. Ankara: *Milli Folklor, Cilt:22* (87), 94-100.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

İnternet Kaynakları

- URL-1:<https://hbogm.meb.gov.tr/www/hayat-boyu-ogrenme-kurumlari-yonetmeligi/icerik> (04.11.2018).
- URL-2:<http://kkazan.meb.gov.tr/www/koy-odalari-kultur-odalarina-donusuyor/icerik/173>.(06.11.2018)
- URL-3: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama. (04.11.2018).

